

**ЛИТЕРАТУРНОТО ПЪТУВАНЕ ДО ИТАЛИЯ
КАТО СРЕДСТВО ЗА ФОРМИРАНЕ НА ИДЕНТИЧНОСТТА
НА НЕЗАВИСИМАТА ЧЕХОСЛОВАШКА ДЪРЖАВА**

Нела Мълсова
Университетът в Храдец Кралове

**THE LITERARY ITALIAN JOURNEY AS A MEANS
OF FORMING OF IDENTITY OF INDEPENDENT
CZECHOSLOVAK STATE**

Nella Mlsová
University of Hradec Králové

The paper examines the Czech inter-war travelogue *Česká pouť do Itálie* (Czech Journey to Italy) by Rudolf Medek. It focuses on the changes in the representation of Italy, on the transformation of a fixed spatial network and the extension of stereotypical reasons for traveling to Italy. It shows how they are initiated by the history of Czech/Czechoslovak legions in Italy.

Key words: Czech literature; travel book; Italian journey; Czech/Czechoslovak legions

Пътуването до Италия има дълга европейска история, чиито корени възхождат още към Средновековието. Първоначално пътуванията има предимно религиозен характер¹. Друг важен граничен момент в историята на пътуванията до Италия е т. нар. Гранд тур, който вече принадлежи на Новото време и традиционно се свързва с Англия и с управлението на кралица Елизабет I. Насърчаването на познавателния интерес към Европейския континент противостои на доминиращата по онова време тенденция към опознаване на Новия свят, открит вследствие на презокеанските пътувания. За младежите с аристократично потекло, а

¹ В самото начало Италия не е била цел на пътуването, а само междинна точка в поклонническото пътуване по море до Йерусалим и Божи гроб. Това се променя, когато папата обявява 1300 г. за Света година и по тази причина в Рим се стичат огромни тълпи от поклонници. – Б. а.

по-късно и за децата на зараждащата се буржоазия „великото пътешествие“ се приема за съществен момент от тяхната подготовка за живота. Италия е сред най-желаните дестинации, дори може да се каже, че пребиваването в тази страна се е смятало за задължително.

По аналогичен начин и в Чехия първите пътувания до Италия са от епохата на Средновековието и засягат същите две доминиращи социални групи². Разбира се, броят на чешките писмени свидетелства за пребиваване в Италия с литературна цел нараства едва към края на XVIII и началото на XIX век. На този тематичен кръг принадлежи и текстът, с който се ражда новочешката проза – „Пътуване до Италия“ на възрожденеца Матей Милота Здирад Полак, публикуван най-напред с продължения в списание „Доброслав“ през 1820 – 1823 г. Самото заглавие е канонично за такъв тип произведения на италианска тема и в него може да се долови отзвукът на „Пътешествие в Италия“ от Гьоте, който е основополагащ за пътеписния жанр.

Още със самата си поява литературните пътеписи за Италия проявяват различни модификации, чиято специфика става осезаема посредством взаимното им съпоставяне особено като се приложи гледна точка, дистанцирана спрямо времето на тяхното възникване и фокусирана върху онези аспекти, които се повтарят при тематизацията на пътуването до Италия. За обозначаване на тези аспекти е уместно да се приложи таксономията на Манфред Белер, още повече че тя отчита основните тенденции, характеризиращи литературната репрезентация на Италия (Белер, Леерсен, съст. 2007: 194 – 200). Белер изхожда от немския, френския и английския пътеписен дискурс, но след като проучихме корпуса от съответните текстове в чешката литература, смятаме, че бихме могли да я ползваме и за целите на нашето изследване. Става въпрос за следните аспекти:

* Италия – земя с антични паметници (латинска литература, монументални антични руини и под.), земя на паметта;

* Италия – център на католическата църква, богата на поклоннически места, като Лорето, Асизи и преди всичко Рим;

* Италия – земя на изкуствата;

* Италия – земя с удивителна средиземноморска природа, селска и градска панорама и архитектура;

² Grand Tour – в чешки контекст е известен като „пътя на благородниците“ (kavalírská cesta). – Б. а. Тези пътувания из Европа са имали образователна цел и са давали възможност на младежи от високопоставени в обществото семейства да се запознаят с културни забележителности, а също и да се обучават в престижни университети най-често в Италия, Франция и Испания. – Б. пр.

* Италия – земя на хора със специфичен национален характер.

Заявената в заглавието на нашата статия проблематика ще осмислим през един текст, създаден след края на Първата световна война – пътеписа на писателя и армейски генерал Рудолф Медек (1890 – 1940) „Чешкият път до Италия“ (*Česká pouť do Itálie*), издаден през 1926 г.³ Медек пътува до Италия като почетен представител на Мемориала на съпротивата – институцията, създадена през март 1919 г. с идеята да изгради Дом на паметта, в който да бъдат съхранени спомени и документи, свързани с дейността на легионерите, чиято роля за изграждане на независима чехословашка държава е фундаментална. Официално Мемориалът е открит на 7 юли 1919 г. с Указ на Министерството на националната отбрана и е обявен като негов отдел. В съответствие с първоначалната идея за възникването му той развива архивна, музейна, издателска и пропагандаторска дейност. Не по-малко важно е и обстоятелството, че осигурява работа на бивши легионери. Както отбелязва Катя Коцоурек в своята монография за Рудолф Медек, през 20-те години Мемориалът на съпротивата се превръща в „люлка на националистическите идеи за войнска жертвоготовност“, а Медек „става обществен изразител на тези идеи“ (Коцоурек 2011: 128).

В качеството си на служител към Мемориала на съпротивата и представител на неговата мисия Медек пристига в Италия като пропагандатор на легионерската традиция и приемственост. Той е с десни убеждения, т.е. националист⁴, натрупал боен опит като легионер⁵.

³ Въпроса за начина, по който Медек представя Италия в посочения пътепис, подробно сме разгледали в монографията „До Италия?!“ (*Do Itálie!?*, 2015). В нея сме ползвали и таксономията на Белер. В настоящата статия акцентираме върху онези моменти от пътеписа на Медек, които имат отношение към заявената в заглавието тема. Изводите, до които достигаме в монографията, тук обогатяваме с нови знания (вж. напр. монографията на Далибор Ваха „Сърце, богато на живот“, 2017). – Б. а.

⁴ Пътеписът за Италия не е единственият разказ на Медек, който следва стъпките на чехословашките легионери. През 1922 г. по повод на петата годишнина от битката край Зборов той заминава като главен представител на Мемориала на съпротивата заедно с шестчленна делегация на бойното поле край Зборов, за да отдаде почит на загиналите. Делегацията е трябвало да проучи възможностите за издигане на паметник на неznайния воин и за пренасяне в Чехословакия на тленните останки на загиналите, за да станат те обект на поклонение. По този въпрос вж. по-подробно напр. Ваха 2017: 309 – 314. – Б. а.

⁵ Медек не е воювал в Италия, но се прославя като руски легионер. На 15 декември 1914 г. е мобилизиран и зачислен към 18-и пехотен полк и към школата за запасни офицери в Храдец Кралове. В края на ноември 1915 г. се озовава на фронта в полско-украинската област Галичина, а в края на същата година преминава със своята рота на руска страна в доброволен плен. В началото на 1916 г. се записва в Чешката

В Италия тръгва по дирите, „оставени в недалечното чешко минало“ (Медек 1926: 167) от битките, в които са участвали чешките, респективно чехословашките легионери. Спътник му е италианският легионер, капитан и историк Франтишек Беднаржик.⁶

Завещаното от Медек свидетелство за действията на легионерите в Италия изтъква заслугата, която те имат за създаването на независимата чехословашка държава и за формиращата се идентичност, и представя тяхното смело и самоотвержено поведение като пример за подражание. Медек иска да инкрустира героичните действия на легионерите в паметта на съвременниците си и да я съхрани за бъдещите поколения. Налице е един от стереотипните мотиви, при който пътуването до Италия извиква далечното минало посредством срещата с културни забележителности от времето на Античността и на Ренесанса, които отвеждат към корените на европейската цивилизация. Вре-

дружина – военно подразделение на руската армия, в което участват предимно чешки и словашки доброволци. Освен военния си дълг Медек изпълнява на фронта и ангажимента си да отразява събитията като журналист, проявявайки активна политическа позиция. Избран е за член на представителството на Чехословашкия национален съвет и като такъв редом с чехословашките легионери участва в битката край Зборов на 2 юни 1917 г. – Б. а. Чехословашкият национален съвет е създаден в Париж през 1916 г. по инициатива на Масарик, Бенеш и др. и представлява временното чехословашко правителство в емиграция до момента на обявяването през 1918 г. на независимата република Чехословакия. – Б. пр.

⁶ Франтишек Беднаржик (František Bednařík, 1892 – 1944) е мобилизиран на италианския фронт през лятото на 1915 г., а през април 1916 г. попада в плен. В началото на 1917 г. е в пленническият лагер в Санта Мария Капуа Ветере, където активно участва във формирането на т. нар. Чехословашки доброволчески корпус. Назначен е на служба в информационния отдел (Трета разузнавателна рота към щаба на Първа италианска армия). През октомври 1918 г. става заместник-командир на рота в 39-и стрелкови полк. През 1919 г. участва в битки на територията на Словакия. След това е назначен за архивар. В периода 1919 – 1929 г. завежда Италианския фонд към Военния архив в Прага, а от 1929 г. до 1939 г. е началник на Италианския отдел на архива в Мемориала на освобождението. По време на окупацията участва в съпротивата, през 1943 г. е заловен от Гестапо и измъчван в пражкия затвор „Панкрац“, където на следващата година умира (вж. Гебхарт, Шедиви 2003: 148). За участието на чехословашките легионери в Италия, както и за своята дейност Беднаржик публикува няколко текста: „Чехословашкият доброволчески корпус в Санта Мария К. В. и в Падула (17 ян. 1917 – 25 май 1918)“, „Рота „Астико“: живот и дейност на чехословашката разузнавателна рота в Италия“ (съавтор: Д. Германо Пило), „Фотохроника на чехословашкото революционно движение в Италия 1915 – 1918, или изграждане и военни действия на чехословашката армия в Италия“, „Ян Чапек: „сокол“ за пример и пионер на чехословашкото съпротивително движение в Италия“, „Бржетислав Бартош, художник и самоотвержен пропагандатор на чехословашката съпротива в Италия“ и др. – Б. а.

мевият интервал между осъщественото пътуване и неговата тематизация е твърде кратък.

Има и други важни обстоятелства, които се проектират в изображението на Италия. Рудолф Медек пристига в тази страна като образован мъж, който има съзнание за нейните забележителни исторически личности и художествени постижения, и в известен смисъл пътуването му придобива културно измерение, напомнящо традицията на Гранд тур. Освен това той е поет, вдъхновен от срещата с изкуството, с италианската природа, с хората, поради което разсъждава върху изразителността на своя изказ, върху естетическите аспекти на творчеството и ролята на изкуството в човешкия живот.

В определен смисъл това за него е мисловно пътуване във времето, пораждащо носталгичен спомен за отминалата младост в родния Храдец Кралове. Отключващ фактор представлява срещата с картините на Ботичели в галерия „Уфици“, които го връщат към студентските години, когато се запознава с картините на този художник в Музея за приложни изкуства. По повод на живописната композиция той сравнява някогашните си любовни преживявания с момичетата в картината на Ботичели „Пролет“ (Медек 1926: 125).

Авторовата представа за Италия следователно отразява неговите три лица, с които се самоопределя като войник, легионер и поет.

Необходимо е да отбележим още един фактор, който е многократно повтарян в текста и дори има водеща роля. В съответствие с мисията на своето пътуване той постоянно изтъква националната си принадлежност. Осъществяването на пътуването е патос, типичен за неговия подход към легионерската тема, намерението си да представи чешкия, респективно чехословашкия, образ на Италия (всъщност това е отбелязано и в самото заглавие на пътеписа):

Войник, легионер и поет, пътувам отскоро през твоите светли и прелестни горички, о, Италия, да, аз съм войник, легионер и поет от некая да е страна. Дойдох от чешката земя. Аз съм чешки войник, легионер и поет. Не мога да гледам на теб по друг начин освен с чешки очи. Не мога да те възприемам по друг начин освен с чешки сетива. Не мога да те разбирам по друг начин освен с чешката си душа. Казват впрочем, че няма специални чешки очи, чешки сетива, специална чешка душа. Може би... не знам... но се съмнявам! Защото от Бренеро моят път ме води другаде, а не там, където отиват немци, шведи, англичани, руснаци. Ето, аз намирам своя чешки път за Италия! Ето, тук намирам и следите на своите братя... Верона и за немеца е Верона, и за руснака е Верона.

(Медек 1926: 11)

От идеята за чехословакизма се заражда в годините на Първата световна война и идеята за независима чехословашка държава. Начинът, по който в целия пътепис Медек „си служи“ с понятието „чешки“, респективно „чехословашки“⁷, не ни дава основание да се съгласим с Катя Коцоурек, че Медек е застъпник на чехословакизма (Коцоурек 2011: 40 – 41), още по-малко спонтанен. Склонни сме по-скоро да приемем казаното от Далибор Ваха, че „идеята на чехословакизма не е централен въпрос в неговите разсъждения“, а „разбира чехословакизма като опора на чехословашката (национална) държава, откъдето произтича и неговото положително отношение към тази идея“ (Ваха 2017: 325 – 326).

За подобен тип литература такава открито заявена и многократно подчертавана национална мотивация е уникална, макар и да е естествена. Очевидно в този случай тя е обусловена от силно изразената националистическа позиция на Рудолф Медек, имплицитно възвеличаваща образа на собствената му страна и предначертаваща неговата визия за ценностите, конструиращи националната държава.

Наред с декларираната национална идентичност е тематизирана също така и топографията на посоката север – юг. Повествователят се самоопределя като „дете на Севера“ (Медек 1926: 197), а локализирайки своето родно място, казва: „Там, у нас, на север!“ (пак там: 124). Това не е единичен случай и го срещаме и при други автори. Многократно противопоставяните полюси на пръв поглед означават различния климат: хладния север срещу топлия и слънчев юг. Основната опозиция се разгръща в различни аспекти – природонаучен, антропологически, културен, исторически, психологически и т. н. Посочените атрибути и принадлежащите им характеристики се свързват и с други елементи, отнасящи се към родната и посетената страна – понякога думите север и юг функционират като синоними на родина и чужбина и на тях се приписват едновременно и положителни, и отрицателни стойности. Всички тези аспекти откриваме и при Медек. В неговия пътепис обаче опозицията север – юг придобива и друго измерение. Той интерпретира Първата световна война като битка между германския Север и романския Юг, а река Пиаве определя за граница между тези два свята. При така заявената позиция Медек дефинира

⁷ В пътеписа думата „чешки“ доминира над „чехословашки“. Струва ни се, че Медек я употребява по-скоро интуитивно, естествено. – Б. а.

своята идентичност като етническа – самоопределя се като славянин⁸ от Средна Европа:

Ние не сме нито германският Север, нито романският Юг. / И когато германският Север насила е хвърлял славянски войници срещу романския Юг, те е трябвало да протестират и със своя здрав дух и достойнство да се възпротивят. / А когато събитията на река Пиаве⁹ са били пагубни за славяните от Средна Европа, тогава е трябвало те да застанат на страната на Италия, която е воювала срещу техния враг.

(Медек 1926: 198)

Разграничаването на чехи и словаци от Австрия и солидаризирането им с Италия води до релативизиране на опозицията север – юг.

Във връзка с представянето на Италия като приятелска държава, на чиято страна по време на Първата световна война чешките легионери воюват срещу австрийското правителство, Медек подчертава факта, че Италия е първата държава в Европа, която през XIX век се бори, за да извоюва своята самостоятелност като национална държава. Нарича я „Италия на Гарибалди“, а мисълта, че стъпва именно на земята на Гарибалди, го изпълва с победоносно чувство (Медек 1926: 39). Въвежда мотива за червените ризи на четниците на Гарибалди като символ на Рисорджименто и прави исторически реминисценции, напомнящи личността на италианския карбонар Силвио Пелико, който е бил затворен от австрийската власт заедно с други революционере-

⁸ Медек е застъпник на панславизма. По време на войната той разбира идеята за славянска взаимност като контрапункт на имперските интереси на Австро-Унгария и като път към постигане на политическа еманципация. Тази негова ориентация е обусловена от русофилските му убеждения – Медек идеализира Русия като символ на славянството и вижда в нея опора и вдъхновение за постигане на националната независимост. Както отбелязва Катя Коцоурек, особено силно въздействие върху него оказва „съчетанието на възвишен религиозен идеал и патриотичен плам, вдъхновило някога старата Русия“ (Коцоурек 2011: 76). По тази причина трудно понася болшевишката революция и неговият панславизъм, както отбелязва Коцоурек, „се преоблича в друга политическа одежда в съответствие с превръщането на легиите в антиболшевишки бойни сили, водени от политическата воля за освобождаване на своята покровителка – старата Русия, от деспотизма“ (пак там). – Б. а.

⁹ По време на Първата световна война Италия първоначално е на страната на Германия и Австро-Унгария, но скоро преминава към Антантата. В резултат на тази промяна италианската армия влиза в сражение край река Пиаве с предишните си съюзници. Медек има предвид, че по това време в австро-унгарската армия са били мобилизирани и чешките поданици на империята. – Б. пр.

ри в бърненската крепост Шпилберк¹⁰. И мотивът за червените ризи на четниците на Гарибалди, и фигурата на Пелико придобиват чешки конотации¹¹.

Позитивното отношение на Медек към Италия предизвиква у него реакция против включването на чешки войници във военни действия срещу Италия, било в близкото, или далечното минало. Особено внимание той обръща на участието им в чужди армии, изпратени да потушат националноосвободителното движение на Италия в годините на Рисорджименто. Така например той влиза в полемика с патриотичното възхищение от действията на маршал Радецки и с неговия образ, създаден от Сватоплук Чех в поетическия цикъл „В сянката на липата“ (Ve stínu lípy, 1879), на „добряк, който обичал своите войници така както себе си“ (Медек 1926: 37). Същата „фалшива скромност“ той разпознава и във фигурата на Маринети:

Разговорът с легионерите от Трентино приличаше на разговор „под липата“: спомняха си за битки и военни епизоди, в които заедно бяха участвали. Най-голямото приключение от Световната война за тях беше, разбира се, пътят ни до Сибир. Напомняха ми на Маринети, когато по време на престоя му в Прага придружих до замъка Троя, където се намира музеят на Мемориала на съпротивата. Вождът на футуризма застана със страхопочитание пред картата на света, на която беше начертан нашият боен път през Сибир, а после – по земното кълбо. „Това е най-фантастичното историческо събитие“ – каза той с апломб, както се полага на един футурист. Може би беше прав.

(Медек 1926: 35)¹²

¹⁰ Силвио Пелико (1789 – 1854), италиански романтически поет, прозаик, драматург и критик, е сред най-известните имена на карбонари, затворени в Шпилберк. Арестуван е през 1820 г., след като разкрива своята принадлежност към движението на карбонарите, а през 1822 г. е осъден на смърт заедно с приятеля си Пиеро Марончели, но присъдата му е заменена с 15 години строг тъмничен затвор. В Шпилберк остава цели 8 години. През 1830 г. е помилван. След като напуска тъмницата, живее в Торино. С политика повече не се занимава, а работи като библиотекар на маркиза Ди Бароло. Ужасяващите преживявания в затвора Пелико увлекателно пресъздава в мемоарната си книга „Моите затвори“ (Le Mie Prigioni, 1832). – Б. а.

¹¹ Червените ризи, които са идентификационен знак на четниците на Гарибалди, стават униформа на чешкото физкултурно дружество „Сокол“, създадено през 1862 г., когато възниква неговата първа секция в Прага. Дружеството развива спортна дейност и заедно с това има за цел да подсили националното самосъзнание. – Б. а.

Всички посочени по-горе факти очертават траекторията на пътя из Италия. Наред със задължителните дестинации на религиозните поклонения и на Гранд тур, каквито са Венеция, Флоренция, Рим, Неапол и Сицилия, се появяват и нови места, свързани с историята на чехословашките легии на италианския фронт. Важно е да подчертаем, че в пътеписа на Медек са отбелязани всичко важни събития и личности, които са документирани в тогавашните публикации за дейността на чешките и словашките легионери в Италия. Дори някои градове, като Рим и Неапол, които са традиционни дестинации на пътуванията до Италия, тук са представени посредством легионерски реминисценции.

Поради невъзможността да дадем в този кратък текст детайлно описание на траекторията, ще изброим посетените места, следвайки хронологията на пътуването. Местата, свързани с историята на легионите, изписваме удебелено: **Роверето с крепостта Кастело, Верона, Бреша, Гарда – Дезенцано, Рива¹³, Арко, Тренто, Конеляно, Венеция, Равена, Болоня, Флоренция, Фиезоле, Рим, Падула¹⁴, Неапол, Капри, Помпей, Санта Мария Капуа Ветере, Казерта, Казаджове, Касино, Рим, Асизи.**

Предстои да удостоверим позицията на Медек чрез подбор от фрагменти, представящи Рим. Заглавието на първата част, посветена на него – „Вечният град“, веднага поражда очакване, че образът му ще се придържа към стереотипните представи за Рим като център на Античността и на католическото християнство. Това очакване е само отчасти оправдано, тъй като репрезентацията на Рим съдържа редица препратки за дейността на чешките легионери.

По-горе вече отбелязахме, че образът на Италия, който Медек изгражда, се отличава с това, че едновременно с „недалечното чешко минало“ на Италия регистрира актуалното чешко присъствие в тези земи. Такава е и картината в главата, посветена на Рим. По това време там има много чешки заселници. Нека отбележим, че Медек пребивава в Рим през май 1924 г., т.е. във времето, когато се е подготвял и па-

¹² В замъка Троя, който е най-представителната сграда на Мемориала на съпротивата, са били посрещани видни гости от страната и чужбина (Ваха 2017: 306 – 307). – Б. а.

¹³ Например Рива метафорично е наречен „градът на Щорх“. Алоис Щорх е легионер, който по време на войната попада в плен край град Рива и е бил обесен. – Б. а.

¹⁴ Пътьом се отбелязват и градчетата Пола и Сала Консила, където през 1917 и 1918 г. са се намирали лагерите с пленени чехословаци – вж. Медек 1926: 170. – Б. а.

рафирал Чехословашко-италианският политически договор под патронажа на тогавашния министър на външните работи Едвард Бенеш¹⁵.

Върхов момент в представянето на недалечното чешко, респ. чехословашко, минало е разказът на Медек за две сгради на площад „Венеция“. Едната е „Палацо Венеция“, където преди войната „гордо се е извисявало посолството на една мощна империя, в чиито граници е била земята на свети Вацлав“ (Медек 1926: 135), която днес носи гордо и красиво име“. Другата сграда е „Националният паметник на Виктор Емануил II“¹⁶ (Медек погрешно го нарича Виктор Емануил I) – „обединителя и освободителя на Италия, създателя на първата национална държава в Европа, последователно провела националната идея и окончателно реализирала концепцията за национално самоопределение“ (пак там). Двете сгради Медек асоциативно представя като символи на два противоположни момента от историята на чешката държавност. Освен това представата за чешката земя като продължител на светивацлавската традиция свидетелства за убежденията на Медек, че при изграждане на самостоятелната чехословашка държава трябва да се постигне интеграция на разнородни традиции. В този смисъл неговото разбиране се отграничава от това на официалната идеология, която еднозначно интерпретира възникването на самостоятелната държава като победа на реформационните сили над ретроградния католицизъм, служил за опора на монархията¹⁷.

Във връзка с „Националният паметник“ Медек припомня датата 24 май 1918 г. – деня, в който Италия празнува третата годишнина от преминаването си на страната на Антантата по време на войната и превръщането си в гарант на чешките легии. Цялото това събитие е представено на фона на тържествата, организирани по този повод в града. Поставя се акцент върху неговия грандиозен характер – то се провежда на „поразително монументалното стълбище на гигантския музей“, а един до друг стоят „слабият и блед Щефаник“¹⁸ и едрият и

¹⁵ За историческия фон при сключване на този договор вж. Хоуска 2011: 46 – 65. – Б. а.

¹⁶ Виктор Емануил II е първият крал на обединена Италия. Неговата статуя е поставена пред музея. – Б. пр.

¹⁷ Това личи и в начина, по който Медек представя Ян Хус и Ян Непомуцки и който се разграничава от съществуващата тенденция те да бъдат противопоставяни – Ян Хус като идеолог на Реформацията и застъпник на независимостта и на чешката държавност, а Ян Непомуцки като представител и поддръжник на католицизма.

¹⁸ Милан Растислав Щефаник (1880 – 1919) – виден словашки политик. По време на Първата световна война е водеща фигура на словашкото национално движе-

червендалест Грациани¹⁹, министри и римски патриции, а до тях нашите (чешките – б. пр.) момчета в алпийски шапки²⁰, чиито наперени пера сякаш полагаха клетва пред Дос Алто²¹, Пиаве и пред останалите места...“ (Медек 1926: 135). Медек не пропуска да припомни близостта на Националния паметник до Капитолия, Римския форум, Амфитеатъра на Флавиите (Колизеума) и отбелязва разположението на базиликата „Свети Петър“ и Ватикана на отсрещния бряг. Представяйки „Националния паметник на Виктор Емануил II“ в контекста на античната и католическата културна история на града, Медек подчертава, че е бил построен от самите италианци, като по този начин не само го равнопоставя по стойност, но и отчита този факт като предимство, отразено в семантиката на неговото название. Отново се срещаме с тълкуване на Мемориала като израз на националната идеология на новото гражданско общество, възникнало вследствие на секуларизацията (Хойда, Покорни 1996: 16). Във връзка с това е уместно да обърнем внимание на отбелязаната от Медек противоположна локализация на „Националния паметник“ и Ватикана: в духа на съвременния чешки антиклерикализъм той критикува католическата църква заради нейния стремеж към материални блага и власт. Значението, което разказвачът отдава на Мемориала, не се препокрива с неговата естетическа оценка. Той не отделя внимание на архитектурното оформление на Мемориала, проявявайки солидарност с тогавашните критически отзиви, които се усъмяват в неговата успешна реализация²².

ние в емиграция и участник в създаването на Чехословашкия национален съвет и организирането на чехословашките легиони в Сърбия, Италия, Румъния, Русия. През 1918 – 1919 г. е военен министър на Чехословакия. – Б. пр.

¹⁹ Родолфо Грациани (1882 – 1955) – виден италиански военен деец, бъдещ генерал и министър на отбраната. – Б. пр.

²⁰ Алпийската шапка е била част от италианската военна униформа, но я използват и в чехословашките легии в Италия. – Б. пр.

²¹ Дос Алто – хълм край Тренто. През лятото на 1918 г. по време на Първата световна война стават решаващи сражения, в които под командването на Грациани вземат активно участие и чехословашките легионери. – Б. пр.

²² В първа глава – „Мюнхен“, повествователят описва пътуването през Германия до Италия, която заради прогерманската си по това време ориентация е представена негативно. Тук той прави и критични коментари за „Националния паметник“. Осъдителното си мнение за архитектурния дизайн на кметството на Мюнхен изразява, като го оприличава на „марципан, с който може да бъде сравнен единствено „Националният паметник на Виктор Емануил в Рим“ (Медек 1926: 18). Такъв тип метафорика, изразяваща негативната му оценка за Мемориала, той използва в случаите, когато го оприличава на сватбена торта, пишеща машина и др. под. – Б. а.

Мисията на Мемориала той проектира и върху образа на чехословашките легионери, като си служи с митична метафорика²³ в съответствие с амбицията да се конструира чехословашки етиологичен мит.

Изобилното чешко присъствие във Вечния град през месец май е представено като нещо естествено – сякаш е неделима част (и не само) от музейния инвентар на този град и възплъщава титулния смисъл, заявен към първата част на пътеписа, посветена на Рим. Миналото (дори далечното) и настоящето се преливат, релативизирайки времевия хоризонт:

Гореща вечер – прекалено гореща за пламенна прегръдка! И площадът на термите излъчва приятен хлад. И събужда носталгия у чеха в Рим. Толкова е приятно, че ти идва да подремнеш. Чешкият драматург Франтишек Завържел е седнал наблизко, пред кафенето, и дреме над тънъкостенна чаша бира, макар че по това време трябваше да е на Форума. Поне така ми беше казал преди час – че ще ходи на Форума. Е, какво пък, прости му, мили Боже! Той твърдеше, че и бира не пие. / Подминавам нашия младец, а фонтанът „Аква Феличе“ пее още по-ентузиазно и по-тържествено отпреди. Навярно защото точно до Гранд хотел пребивава чехословашкият министър д-р Бенеш. / Това са чехите, казано по-добре (или по-зле?) – чехословаците в Рим!

(Медек 1926: 138)

Иронизираният автостереотип на чеха – човека от север (и затова не понася горещината) и пияча на бира – е поставен редом до тематизираното празнично присъствие на чехословашкия министър на външните работи Едвард Бенеш.

Чешкото присъствие в Рим е разгърнато и в още една посока. Повествователят разглежда църквата „Санта Мария дела Витория“:

Над олтара ме гледаше Прага. / Храдчани... древни, наистина много древни! Карлов мост! И навсякъде – имперска армия. Над нея – хоругви, кръстове, знамена и едно с образа на Богородица. И червени прелати, и черни рицари – войската на Бюкоа²⁴. От очите на всички искри победа.

(Медек 1926: 139 – 140)

²³ „(...) героичен мит за това как на 24 май 1918 г. по улиците на Вечния град преминаха неизвестни войници, повечето от тях – синеоки и русокоси, говорещи някаква славянска реч – преминаха с поглед, излъчващ упорита вяра и непоколебима воля за свобода“ (Медек 1926: 136). – Б. а.

²⁴ Карл Бонавентура фон Бюкоа – главнокомандващ на имперската армия по време на Тридесетгодишната война и на войските, извоювали победа в битката при Била хора през 1620 г. Чешкото произношение на името е „буквоа“. – Б. пр.

Посещението на църквата, която след поражението, нанесено от католическите войски при битката на Била хора, бива посветена на Дева Мария Победителка²⁵ и изрисувана с фрески, изобразяващи битката и последиците от нея (напр. „Влизането на победилата на Била хора католическа войска в Прага“), ще предизвика у него размисли за характера и устойчивостта на чешката нация. Завръщането към миналото, проблематизиращо последиците от Била хора, кулминира в самосъжаление²⁶, което постепенно е заменено от оптимизъм за новата „най-красива земя на света“, „земята на надеждата“, „която не е само земя на настоящето или на миналото“ (Медек 1926: 141). И това е визия, родена от посещението на чехите в Рим:

Чехи в Рим! Едуард Бенеш, Ян Масарик, поетът Джузепе Мах, драматургът Франтишек Завържел, романистът Ярослав Мария, италианският легионер Франта Пес-Чейка, г-жа Ружена Пелантова – работничка и организаторка, проф. д-р Щокласа – учен, г-н Пенкава, наричан във Винохради Кобилска глава и честна дума, също учен, благотворителят д-р Сум, Ярослав Колман-Касий – поет и педант, Виктор Милер – аташе и денди, красавици от Пардубице и от Табор: този чешки свят, който насели Рим през онзи красив месец май, посветен на жената, която зачена Спасителя на света, – всички, всички ние сме деца на онзи народ, прокълнат народ, понесъл своето бремене, който въпреки външно и вътрешно протестиращия флегматичен национализъм е народ, търсещ своя чешки път към Бога.

(Медек 1926: 144)

²⁵ Прозвището Победителка е дадено на Дева Мария от католическата църква след нанесения погром над протестантското движение в Чехия. Битката при Била Хора през 1620 г. ознаменува не само началото на Контрареформацията, но и краха на чешката независимост, която ще бъде възстановена едва след края на Първата световна война и разпадането на Австро-Унгария. – Б. пр.

²⁶ „Кой от нееврейските народи е народ, който да е все така ненавиждан от света? Над кого най-много са се надсмивали? Кого са презирали най-много? / Всичко това е, защото е копнял да намери свой – чешки – духовен път към Бога“ (Медек 1926: 141). – Б. а.

ЛИТЕРАТУРА

- Беднаржик 1930:** Bednařík, František. *V boj!: obrázková kronika československého revolučního hnutí v Itálii 1915 – 1918*. Praha: Za Svobodu, 1930.
- Белер, Леерсен, съст. 2007:** Beller, Manfred; Leerssen, Joep (eds.). *Imagology: the Cultural Construction and Literary Representation of National Characters: a Critical Survey*. New York: Rodopi, 2007.
- Бурке 2006:** Burke, Peter. *Variety kulturních dějin*. Přel. Jiří Ogrocký. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006.
- Ваха 2012:** Vácha, Dalibor. Itálie očima legionářů: Italská zkušenost ruských dobrovolců. // Jitka Rauchová, Bohumil Jiroušek. *Věda, kultura a politika v československo-italských vztazích 1918 – 1951*. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích), s. 59 – 76.
- Ваха 2017:** Vácha, Dalibor. *Srdce tak bohaté na život: Rudolf Medek a jeho doba (1890 – 1940)*. Praha: Nakladatelství Epocha, 2017.
- Вълнас 1993:** Vlnas, Vít. *Jan Nepomucký, česká legenda*. Praha: Mladá fronta, 1993.
- Гехарт, Шедиви 2003:** Gebhart, Jan; Šedivý, Ivan. *Česká společnost za velkých válek 20. století: pokus o komparaci*. Praha: Karolinum, 2003.
- Заблудилова, Хофман 2008:** Zabloudilová, Jitka; Hofman, Petr. Mezi múzou a zbraní: příběh Rudolfa Medka. // *Literární archiv: sborník Památníku národního písemnictví 40*. Praha: Památník národního písemnictví, 2008, s. 83 – 99.
- Коцоурек 2011:** Kocourek, Katya. *Čechoslovákista Rudolf Medek: politický životopis*. Přel. Milan Kocourek. Praha: Mladá fronta, 2011.
- Кретши 1928:** Kretší, Jindřich. *Vznik a vývoj československé legie v Itálii*. Praha: J. Kretší, 1928.
- Логай 1922:** Logaj, Josef. *Československé legie v Itálii (1915 – 1918)*. Praha: Památník odboje, 1922.
- Медек 1926:** Medek, Rudolf. *Česká pout do Itálie*. Praha: Sfinx [B. Janda], 1926.
- Михъл 2009:** Michl, Jan. *Legionáři a Československo*. Praha: Naše vojsko, 2009.
- Мълсова 2015:** Mlsová, Nella. *Do Itálie!? K české cestopisné reprezentaci Itálie mezi válkami*. Liberec: Bor, 2015.
- Рак 2012:** Rak, Jiří. „Když otec Radecký nás k slávě ved’...“. // Zdeněk Hojda, Marta Ottlová, Roman Prahel (edd.). *Naše Itálie: stará i mladá Itálie v české kultuře 19. Století*. Sborník příspěvků z 31. ročníku

sympozia k problematice 19. století: Plzeň, 24. – 26. února 2011. Praha: Academia, 2012, s. 231 – 237.

Солдан 2007: Soldán, Ladislav. Třikrát do nejkrásnější země světa: nad cestopisy Rudolfa Medka. // *Literární archiv: sborník Památníku národního písemnictví* 39. Praha: Památník národního písemnictví, 2007, s. 203 – 214.

Хелан 2012: Helan, Pavel. Risorgimento a české země. // *Naše Itálie: stará i mladá Itálie v české kultuře 19. Století*. Sborník příspěvků z 31. Ročníku sympozia k problematice 19. Století: plzeň, 24 . – 26. Února 2011. Zdeněk Hojda, Marta Ottlová, Roman Prah (edd.). Praha: Academia, 2012, s. 240 – 251.

Хойда, Покорни 1996: Hojda, Zdeněk; Pokorný, Jiří. *Pomníky a zapomníky*. Praha – Litomyšl: Paseka, 1996.

Хоуска 2011: Houska, Ondřej. *Praha proti Římu: československo-italské vztahy v letech 1922 – 1929*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2011.

Превод от чешки: Жоржета Чолакова